

KULTŪRA IR RELIGINIAI UŽDAVINIAI GLOBALIZUOTAME PASAULYJE

Povilas Aleksandravičius

Humanitarinių mokslų institutas

Vertybių tyrimų laboratorija

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, LT – 08303, Vilnius, Lietuva

Telefonas: (+370)2714613

El. paštas povilasal@hotmail.com

Pateikta: 2017 m. gruodžio 15 d., priimta spausdinti: 2018 m. sausio 25 d.

DOI:10.13165/SMS-17-9-2-02

Santrauka. Straipsnio tikslas – identifikuoti pagrindinius globalizacijos sąlygomis religijoms kylančius uždavinius bei jų analizei būtiną konceptualią priegią. Pasirinkta teorinė perspektyva – religiją ir kultūrą vienijanti „žmogaus sielos įdirbio“ koncepcija. Kultūra nagrinėjama per socialinės komunikacijos ir individualaus įsmejinimo sąvokų prizmę, o religija – per santykio su absoliutu arba begalybe konceptą, pabrėžiant ir jų tarpusavio autonomiją, ir persidengimą. Ir kultūrinio, ir religinio gyvenimo sąlygos mūsų laikais yra radikaliai transformuojamos globalizacijos proceso. Straipsnyje globalizacija yra apibrėžiama kaip visuomenių tarpusavio priklausomybės didėjimas pasauliniu mastu, varomas technologijų. Išskiriamas šio proceso paradoksas: iš vienos pusės, jis kelia grėsmę pačiai kultūrinei ir religinei žmogaus tapatybei, iš kitos – sukuria sąlygas intensyvesnei kultūrų ir religijų tarpusavio jungčiai ir naujam jų tapatybių brendimo (gilinimo) etapui. Šiame kontekste yra formuojami pagrindiniai uždaviniai, kylantys iš būtinybės artikuliuoti globalizacijos sąlygomis pakitusius santykio su absoliutu modalumus ir naujo pobūdžio dvasinius judėjimus: technologijų įprasminimas, naujos autoriteto sampratos įsisavinimas, religijos ir politikos santykių transformacija, visuotinis ekumenizmas, tiesos sąvokos permąstymas, universalios kalbos paieškos, mistinės laikysenos gaivinimas.

Reikšminiai žodžiai: kultūra, religija, globalizacija, taika, technologijos, autoritetas, ekumenizmas, intuityva, mistika.

Įvadas

Religijos ir kultūros sąsajos yra daugialypės. Šiame straipsnyje išskirsiu vieną iš jų ir, laikydamas ją metodologine prieiga bei kriteriologine baze, įvardinsiu, mano požiūriu, svarbiausius uždavinius, kurie globalizuoto pasaulio sąlygomis kyla religijų išpažinėjams. Pasirinkta sąsaja tarp kultūros ir religijos – tai žmogaus sielos įdirbio koncepcija. Ir kultūra, ir religija skverbiasi į žmogaus sielos, taip pat į bendruomeninės sąmonės gelmes, tam kad iš šių gelmių rastųsi vis nauji vaisiai, kurie vėl įgalintų naują skvarbą į žmogaus dvasią. Šiam procesui sustojus arba netekus reikiamos krypties, religija bei kultūra praranda savo autentiškumą. Religinis bei kultūrinis fanatizmas, konformizmas, paviršutiniškai atliekamos praktikos, religinių tiesų bei kultūrinės kūrybos ideologizacija, instrumentalizavimas propagandiniams tikslams siekti, pagaliau jų paveržimas psichologinio žmogaus ego tenkinimui – tai dažniausiai pasitaikančios neautentiškos religijos ir kultūros formos. Išlaikyti autentiškumą – tai pirmasis kultūros bei religijos veikėjų tikslas visais laikais.

Išnagrinėjęs religiją ir kultūrą ne tik etimologiškai, bet ir metafiziškai apjungiančią „žmogaus sielos įdirbio“ koncepciją, trumpai pristatysiu globalizacijos sąvoką. Globalizacija neabejotinai reiškia naujų žmonijos gyvenimo sąlygų visumą, nuo kurios neįmanoma pasprukti, nors tokių bandymų esama. Visi šiuolaikinėms religijoms ir kultūrai tenkantys iššūkiai yra *volens volens* susieti su globalizacija bei jos lemiamais mąstymo būdais. Šiame kontekste analitiniam žvilgsniui pateiksiu septynias problemas, kurias būtina vertinti kaip didžiuosius religinius uždavinius mūsų laikais. Tai – technologijų prasmės žmogiškajai egzistencijai klausimas, kintanti autoriteto samprata, santykis su politika, taikos problema ir pasaulinio ekumenizmo būtinybė, tiesos koncepcija, universalios kalbos poreikis, mistinės laikysenos atgaivinimas. Nors šios problemos straipsnyje yra analizuojamos kaip religiniai uždaviniai, tik vienas žingsnis jas skiria nuo tapimo kultūriniais iššūkiais – tai palieka erdvę tolesniems tyrimams.

1. Sielos įdirbio koncepcija

Panagrinėkime atidžiau religijos ir kultūros, kaip žmogaus sielos ir bendruomeninės sąmonės įdirbio, koncepciją. Šioje apibrėžtyje be vargo atpažinsime gyvybinius gamtos procesus: nukritusi sėkla žemės ar motinos kūno gelmėse subręsta, idant iškiltų į paviršių kaip vaisiai, kurie savyje brandina naujas sėklas, laikui atėjus vėl krisiančias į dirvą. Žmogaus įsiterpimas į šiuos procesus – tai jau ne tik gamtoje, bet ir žmogaus sieloje glūdinčio potencialo bendras išpildymas, analoginė realizacija. Dirbantis žmogus sėja ne tik sėklą ir raško ne tik žemės vaisius, bet ir įsisąmonina bei realizuoja savo sielos galimybes. Štai kodėl nuo seniausių laikų žemės įdirbį lydėjo dvasinės kūrybos procesai – ne tik darbo įrankių ir gyvenimo sąlygų tobulinimas, bet ir dainos, šventės, apeigos, ritualai, interpretacijos, mitai, įžvalgos. Ir žodis „kultūra“, ir žodis „kultas“, turintis religinę dimensiją, turi tą pačią šaknį, *kult-*, „kultivuoti“. Tai reiškia – įdirbti (išpurenti, paruošti, apvaisinti, prižiūrėti) žemę, per šio proceso prizmę interpretuojant ir žmogaus sielos reiškinius – žmogaus sielą bei bendruomeninę sąmonę mes taip pat įdirbame, iš-

purename, į ją gilinamės ir sėjame sėklą, o atėjus metui skiname dvasinius vaisius, kurie sudaro naujo kūrybinio proceso užuomazgas. Gilinimasis ir vaisiai, sudarantys prielaidas naujam gilinimuisi – štai fundamentali struktūra, dvasinis žmogaus gyvenimo ritmas. Individualios žmogaus sielos ir bendruomeninės sąmonės įdirbimas – tokia yra bendra ir kultūros, ir religijos apibrėžtis, sudaranti tolimesnių svarstymų perspektyvą.

Įvardijus bendrą apibrėžimą ir fundamentalią struktūrą, galime imtis akivaizdesnių kultūros ir religijos fenomenų aprašymų, taip pat nurodyti jų skirtumą. Umberto Eco kultūrą apibūdina taip: „Kultūra yra ženklų sistema, įgalinanti tarpasmeninę komunikaciją“¹. Mūsų meno kūriniai, tekstai, pasigaminti daiktai, papročiai, idėjos, pastatai, būdo manieros – visi kultūros reiškiniai – yra socialinis fenomenas. Jie gimdo sudėtingą komunikacinį raizginį, vadinamą visuomene, ir leidžiantį kiekvienam individui išreikšti save kitų akyse, taip pat suvokti kitų individų raiškas. Kultūra yra individualios ir socialinės tapatybės kūrimo variklis ir raiškos laukas. Turime papildyti, kad kultūra įgalina komunikaciją ne tik tarp individų, bet ir tarp jų formuojamų socialinių grupių, tautų, visuomenių, civilizacijų, religijų. Tai – svarbi pastaba, nes šio straipsnio objektas yra religiniai uždaviniai *globalizuotoje* žmonijoje, o globalizacija reiškia, kad komunikacija tarp visų pasaulyje egzistuojančių didelių ir mažų socialinių grupių, taip pat ir religijų, tampa raktiniu iššūkiu žmonijos ateičiai.

Dar vienas esminis kultūrinio gyvenimo momentas – įsameninimo procesas. Kad ir apie kokį kultūrinį fenomeną kalbėtume – individualios ar socialinės tapatybės formavimą, grupių, tautų ar civilizacijų kūrybines raiškas, konkrečius kultūros paminklų – visa tai reikalauja individualaus įsameninimo. Bet kuris kultūros fenomenas turi būti įjuntas į individualaus asmens sielą, paliesti jos gelminius sluoksnius. Kalbant šia tema, galime prisiminti H. Bergsono fundamentaliosios *trukmės* sąvoką, t. y. jo mąstymą apie gilųjį žmogaus Aš, gilesnį už socialinį Aš, demonstruojamą gyvenimo paviršiuose². Kultūros autentiškumas ir gyvybingumas priklauso nuo to, kaip giliai ji bus įjunta į kiekvieno socio nario sielą atskirai. Nuo šios gėlmės priklauso ir tarp-asmeninės komunikacijos kokybė, taigi socialinės grupės, tautos, religijos, visuomenės, civilizacijos gyvybingumas. Akivaizdu, kad čia reiškiasi fundamentali kultūros ir religijos struktūra – individualios sielos ir bendruomeninės sąmonės įdirbis, įėjimas į jų gėlmę bei kūrybinio impulso sužadimas, leisiantis siekti naujos dvasinės gėlmės. Sustojus ar apmirus šiai dinamikai, įvyksta kultūros krizė, sutampanti su individo, socialinės grupės, tautos, visuomenės, civilizacijos krize. Kultūros ir visuomenės krizės visada kykla dėl nepakankamo kultūros fenomenų įsameninimo, šiam nepakankamumui lemiant žemą tarpasmeninės komunikacijos kokybę, masinį susvetimėjimą savo paties ir kitų žmonių atžvilgiu, taigi „buvimo kartu“ krizę, kurios natūralios pasekmės yra įvairūs socialinio gyvenimo artefaktai – ideologijos, propagandos, diktatūros, identitetinis užsisiklindimas savo grupėje ar savo susikurtoje pasaulio vizijoje be realaus „rūpesčio siela“³.

Dabar kultūros fenomene išskirsime specifiskai religinį momentą. Sielos įdirbis, arba kultūros įsameninimo procesas, vyksta kokybiškai skirtingais momentais,

1 Eco, U., Chatman, S., *A semiotic Landscape. Panorama sémiotique*. La Haye, Paris, New York: Mouton, 1979, p. 29.

2 Bergson, H. *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Paris: PUF, 2011.

3 Patočka, J. *Platon et l'Europe*. Paris: Verdier, 1983.

smelkiasi į įvairias dvasinio gyvenimo zonas. Viena iš jų – tai begalybės pajauta. Įsmenindamos kultūrą, kai kurios sielos užčiuopia tam tikrą gyvybinį ritmą, kuris leidžia patirti begalybę, taip pat – šios begalybės asmeniškumą, ką religinės tradicijos vadina Dievo patirtimi. Rudolfas Otto tai vadino šventybės patirtimi, kurios analizės yra plačiai žinomos bei tapusios mūsų laikų religijotyros klasika⁴. Todėl neapsistodamas ties jomis, tik pabrėšiu šventybės pajautos universalumą, pasirodantį dviejuose lygmenyse. Pirmiausia, ši pajauta yra esminis kiekvienos religijos sandas. Nėra religijos be šventybės pajautos. Antra, šventybės fenomenas yra universalus ir todėl, kad gali rasti bet kokiame gyvenimo patirtyje, pvz., išgyvenant gamtą, todėl neapsiriboja kultūros, bent jau siaurąja kultūros sąvokos prasme, lauku. Iš čia kyla dvi išvados, lemiančios tolesnių svarstymų kryptį: 1) todėl, kad yra įmanomas visų religijų susitikimas universalioje šventybės patirtyje, visoms religijoms yra įmanoma kelti bendrus uždavinius; 2) kadangi religinės patirties laukas nesutampa su kultūrinės patirties lauku, nors abu šie laukai yra jungiami sielos įdirbio fenomeno ir konkrečiame gyvenime gali vienas į kitą smelktis, religinis momentas gali būti apmąstomas autonomiškai – religinės patirties specifiškumas nėra suvestinas į kultūrinį fenomeną.

Tą patį galime teigti apie kultūros savarankiškumą religijos atžvilgiu. Tai reiškia etinio pobūdžio imperatyvą kultūrai pripažinti religijos originalumą, specifiką, taigi patirties naujovę, kitaip tariant – imperatyvą nesuvesti religinio gyvenimo į kultūrinės kategorijas; tai reiškia tokį patį imperatyvą religijai kultūros atžvilgiu. Kitaip tariant, religijos ir kultūros santykis *de facto* tampa abipusės pagarbos imperatyvu. Pabrėžtina, kad šis pagarbos imperatyvas reiškia ne indiferentiškumą, bet pagarbų susidomėjimą viena kita. Kitokia patirtis visada yra manosios patirties horizonte – tik su šia sąlyga galiu būti savimi. Cituojant garsiąją H. G. Gadamerio išvalgą, manoji tapatybė visada bręsta skirtingų horizontų susiliejime⁵. Religiniai uždaviniai, kuriuos netrukus suformuluosime, turėtų rasti atgarsį ne tik bet kurioje religijoje, bet ir neturinio religinės patirties žmogaus sieloje, besirūpinančioje savimi fundamentaliąja sielos įdirbio prasme.

2. Globalizacija

Kadangi šiame straipsnyje religiniai uždaviniai yra formuluojami globalizuoto pasaulio kontekste, būtina pristatyti globalizacijos sąvoką. Globalizacija reiškia pasaulio unifikaciją: pasaulis tampa vieninga sistema, valdoma vis subtilesnių technologijų, tai – vis stiprėjantis visuotinės savitarpio priklausomybės fenomenas. Šį procesą galima vertinti dvejopai. Iš vienos pusės, jis primena grandiozinį ekonominį mechanizmą, organizuojamą stambiųjų pasaulinių korporacijų.

Koks yra taip suvokiamos globalizacijos santykis su kultūra ir religija? Atrodo, kad tokios globalizacijos idealus siekis – pasaulinė vartotojiška visuomenė, lengvai manipuluojama, nes mąstanti tik paviršutiniškai. Jai trūktų to „sielos įdirbio“, apie kurį kalbėjome prieš tai. Kultūra ir religija tokios globalizacijos protagonistų būtų naudojamos tik kaip masių valdymo priemonės, kaip propagandos įrankiai. Šia prasme suvokiama

4 Otto, R. *The Idea of the Holy*. New York: OUP, 1923.

5 Gadamer, H.-G. *Wahrheit und Methode*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1960.

globalizacija yra aršiausia kultūros bei religijos autentiškumo priešininkė. Tai – tik į plotį kryptantis mąstymo vyksmas, atsisakantis krypties į gelmę⁶.

Tačiau globalizacijoje galime išvengtį kitą pasaulinį judesį, einantį priešinga linkme, nei tik ką paminėtas. Kita globalizacijos prasmė – tai individų, tautų, kultūrų, religijų suartėjimas, tampresnis dialogas, patirties kaita. Šis suartėjimo procesas, būtina pabrėžti, vyksta ne naikinant savąsias tapatybes, bet jas praturtinant, ne siekiant pigaus sinkretizmo, bet savojo pasaulio suvokimo brandos. Taigi, globalizacija reiškia ne tik vieningą pasaulio sistemą, bet ir naujas sąlygas žmonijos vienybei. Vieną giliausių ir mokslinė prasme tiksliausių tokios globalizacijos analizių yra pateikęs P. Theillard de Chardin, pasiūlęs noosferos sąvoką⁷.

Apibendrinant, globalizaciją apibūdinau taip: tai yra procesas, kuris atima gali- mybę pasitraukti fiziškai (pasaulio tapimas vieninga sistema yra neišvengiamas), tačiau padaro būtinu pasitraukimą į vidų, vidinę reformą, mąstymo paradigmos kaitą, naują kokybinį dvasinį „įdirbį“. Taigi, šalia globalizacijos, siekiančios nuasmeninimo, turime kalbėti apie dvasinę globalizaciją, siekiančią kiekvieno žmogaus sielos bei bendruomeninės sąmonės gilesnio įdirbio, intensyvesnio įsameninimo.

Šiame kontekste ir suformuluosiu kai kuriuos esminius uždavinius, šiandien kylančius visoms pasaulio religijoms.

3. Pagrindiniai religiniai uždaviniai

1. *Religija ir technologijų prasmė.* Globalizacijos varomoji jėga yra technologijos, kurių evoliucija ir atveriamos galimybės transformuoti gyvenimą įgauna svaiginamą pobūdį. Technologijų paskirtis – efektyvumas. Tol, kol efektyvumo principas yra derinamas su prasmės klausimu, kol technologijos yra dvasinių bei racionalių žmogaus siekių instrumentas, naudojimas jomis nekelia rimtų abejonių. Problema randasi tada, kai technologinis efektyvumas empancipuoja iš etinio tikslingumo ir tampa savitiksliu bet kurioje gyvenimo, taip pat ir psichinio, emocinio, mokslinio, kultūrinio, dvasinio gyvenimo, srityje. Šiandien galime konstatuoti dvejopai vykstančią žmogaus gyvenimo technologizaciją. Technologijų varomas savitiksliis efektyvumas, nekeliant prasmės klausimo, tampa pagrindiniu bet kokio individualaus ar socialinio gyvenimo organizaciniu principu. Manipuliacija mūsų vaizduotėmis ir troškimais, informaciniai srautai, virtualumo dominantė, kiekybinio kriterijaus suabsoliutinimas visose darbo vietose, netgi universitetuose ir meninės kūrybos baruose, mus verčia automatiškai funkcionuojančiomis būtybėmis. Vis labiau įsitvirtina situacija, kai sprendimai valstybėje, įmonėse, organizacijose, draugijose ir netgi šeimose bei individualiame žmogaus gyvenime yra priimami grynai techninių galimybių pagrindu, tarsi privalėtume rinktis ir daryti tai, kas laiduotų didžiausią efektyvumą skaitmenine (dažniausiai pinigine) išraiška, neklausiant apie jokią kitą prasmę⁸.

6 Detalesnes globalizuoto pasaulio ir jam būdingų mąstymo kryptų „į gylį“ ir „į plotį“ analizės esu atlikęs monografijoje Aleksandravičius, P. *Europos mąstymo kryptys ir ateitis*. Vilnius: MRU, 2015.

7 Tejaras de Šardenas, P. *Žmogaus fenomenas*. Vilnius: Mintis, 1995.

8 Žmogaus ir visuomenės technologizacijos fenomenas yra plačiai aptarinėjamas jau kelias dešimtis metų. Žymiausi mūsų laikų mąstytojai – M. Heideggeris, J. Habermas, P. Sloterdijk, Z. Bauman ir daugybė kitų – yra parašę aštrių tekstų apie tai. Vis dėlto mūsų dienomis didžiausio dėmesio vėl susilaukia prancūzų filosofo J. Ellul tekstai, pvz. *Le Système technicien*. Paris: Calmann-Lévy, 1977.

Antrasis žmogaus technologizacijos pavidalas yra kur kas subtilesnis – tai pačios žmogaus būties technologizacija. Ši teorinė ir praktinė tendencija yra vadinama technologiniu transhumanizmu, vėlgi besivystančiu įvairiomis kryptimis, iš kurių dvi svarbiausios – biotechnologinis ir kibernetinis transhumanizmas⁹. Pirmuoju atveju yra pretenduojama technologškai „plėsti“ prigimtinės biologinio žmogaus savybes (pvz.: sukuriant gebėjimą nemiegoti, pakelti milžinišką karštį ar šaltį, nesenti, būti hyperseksuali ar intelektualiu). Antruoju atveju yra kuriamas super dirbtinis intelektas, gebantis simuliuoti esą visas žmogaus funkcijas, taip pat ir gebėjimą mąstyti bei mylėti. Didysis šio transhumanizmo pavidalo apologetas R. Kurzweil kalba apie „singularumo įvykį“ (*Singularity*), kuris įvyks galbūt jau apie 2045-uosius metus ir kurio metu visa žmonijos patirtis bus perduota dirbtiniams intelektams, taip pat jiems perimant iš mūsų ir gyvenimo estafetę. Pasak amerikiečių futuristo, šis įvykis – tai paties Dievo sukurto kosminio plano dalis¹⁰. Kitur jau esu aptaręs šios mąstymo krypties prasmę, padarydamas išvadą, kad dirbtinis intelektas negali pakartoti žmogaus, nes, veikdamas tik pagal apskaičiuojamumo principą, jis negali simuliuoti bent jau vieno, struktūriškai fundamentaliausio žmogaus pajėgumo, skrodžiančio visus kitus – intuityvaus tikrovės suvokimo¹¹.

Religijų uždavinys yra ne tik įvertinti šį visuotinį technologizacijos procesą ir suteikti jam atsvarą. Kaip ir globalizacijos atveju apskritai, visuotinė technologizacija iššaukia jai priešingą procesą. „Bet, kur pavojus, ten atsiranda ir tai, kas gelbsti“, sakė vokiečių poetas F. Hölderlin'as, o jo žodžius mėgo cituoti M. Heideggeris, analizuodamas šiuolaikinio pasaulio būklę¹². Radikalaus egzistencinio pavojaus – žmogaus pakeitimo mašina – akivaizdoje žmonijoje kylą, tarsi savisaugos instinktas, dvasinis sąjūdis, kurio esmė yra to, ko iš principo negalima technologizuoti, stiprėjimas. Vykstant technologizacijai, žmonės jaučia vis didesnį vidinį poreikį gyventi pagal netechnologizuojamo dvasinio gyvenimo impulsus. Kad ir kokie būtų dvasinių ieškojimų keliai bei klystkeliai¹³, šiandien su nauja jėga ryškėja fundamentalūs dvasiniai pajėgumai, pranokstantys, nors jokiū būdu jo neneigiantys, racionalumą. Jie reiškiasi kaip intucija, tiesioginės tikrovės patirties poreikis, empatija¹⁴. Svarbiausias religijoms tenkantis uždavinys – užčiuopti ir artikuliuoti šiuos iš žmonijos gelmių ateinančius dvasinius impulsus. Kad ir kaip paradoksaliai tai skambėtų, technologijos lemia ne tik žmogiškumo paneigimą, bet ir dvasiškai stipresnės žmonijos būklę, kurios konfigūracijoje religijos neabejotinai turi atlikti svarbų vaidmenį.

2. *Religijos kintančio autoriteto sampratos akivaizdoje.* Kartu su globalizacija kinta autoriteto samprata. Nežiūrint to, kad globalizacija reiškia žmonijos kaip vieningos

9 Lietuvoje technologinį transhumanizmą yra svariai tyrinėję Z. Norkus (Apie ateinančią sintetinės biologijos Kondratjevo bangą ir biokapitalistinę Lietuvą. *Problemos*. 2012, nr. 81, p. 79–97), S. Kanišauskas (*Filosofinės socialinio modeliavimo problemos: teorija, praktika, siekiai, vertybės*. Vilnius: MRU, 2013).

10 Kurzweil, R. *The Singularity is near*. New York: Viking Books, 2005.

11 Aleksandravičius, P. *supra* note 6, p. 91–100.

12 Heideggeris, M. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 236.

13 Lenoir, F. *Les métamorphoses de Dieu: Des intégrismes aux nouvelles spiritualités*. Paris: Hachette, 2003.

14 Empatiškos pasaulinės visuomenės radimąsi, vykstant visuotinei technologizacijai, yra aprašęs žymus eseistas J. Rifkin savo veikle *The Empathic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis*. New York: J. P. Tarcher, 2010.

sistemos radimasi, ji stiprina individualizmą ir visuomenės „atomizaciją“. Nacionalinio arba religinio pobūdžio autoritetas, į savo vertybinę sistemą įtraukiantis visus visuomenės narius, globalizacijos sąlygomis nustoja galios. Bandyti jį gaivinti, kaip norėtų kai kurios tradicionalistiškai nusiteikusios grupuotės, yra beprasmiška. Nes toli gražu ne visi žmonės mato priežastis, dėl kurių jie turėtų paklusti būtent šioms iš praėjusių laikų gaivinamiems autoritetams. Globalizacijos sąlygomis žmogus susiduria ne su vienu ar trimis autoritetais, kaip buvo anksčiau, o su šimtais. Globalizacijos sąlygomis vyksta ne tik žmonių, bet ir autoritetų atomizacija. Šimtai autoritetų tarpusavyje konkuruoja, manipuliuodami technologiškai valdomais informaciniais srautais ir medžiodami paskiras galvas. Žmonės renkasi savus autoritetus pagal jų skleidžiamo informacinio srauto įtaką, manipuliacijos smegenimis, paviršinėmis emocijomis ir troškimais stiprumą, bet todėl juos gali greitai keisti. Individus, mąstančius tik paviršutiniškai, lengva valdyti.

Tačiau kaip ir globalizacija, taip ir individualizmas turi savo dvasinę pusę. Šiandien individualus žmogus yra įgijęs kaip niekada istorijoje stiprią galimybę tapti autoritetu pačiam sau. Jeigu anksčiau tokia galimybė buvo prieinama tik apsiskaičiusiai visuomenės daliai, šiandien iš principo ji gali tapti kiekvieno realybe. Nes sunkių, visą visuomenę savo moralinėmis galiomis valdančių autoritetų griūtis sukuria sąlygas įsiklausyti į save patį, į savo vidinį balsą, pažvelgti į tikrovę savomis akimis, gyventi pačiam. Tai nėra lengva, nes, griuvus išoriniam nacionaliniam ar religiniam autoritetui, reikia išvengti jo pakaitalo – tūkstančių autoritetų bandymų manipuluoti mūsų paviršutiniškais protais ir emocijomis. Bet jeigu žmogui, atsikračiusiam visų autoritetų, pavyksta užčiuopti savo vidinę tiesą, individualizmas baigiasi – toks žmogus yra atviras kitiems žmonėms, ieško jų draugijos ir kuria bendruomenes, kuriose kristalizuojasi naujo pobūdžio visus vienijantis autoritetas. Tik vykstant šiam procesui, galime tikėtis autentiško religijos (kaip ir kultūros bei tautos) atgimimo, paremto iš mūsų vidaus ateinančio autoriteto, o ne mus telkiančio tik išoriškai.

Didžiausia teigiama individualizmo pasekmė – į žmogaus ir autoriteto žaismą įsismelks vidinės laisvės principas, individualumo momentas, telkiamasis į bendruomenę iš gilesnio dvasinio impulso, nei autoritarinė kolektyvo konstravimo logika. Ateityje matysime, kokią socialinę įtaką turės šis iš vidaus ateinantis autoritetas, ar jis sugebės realizuoti ne tik technologinę, bet ir dvasinę žmonijos globalizaciją. Kaip religijos sugebės artikuliuoti šį naują, iš žmonių vidaus ateinantį autoritetą – štai esminis uždavinys joms. Jį norėčiau reziumuoti, primindamas žymiuosius Nyčės žodžius: „Dievas mirė“. Tačiau gausūs šio sparnuoto pasakymo komentatoriai dažniausiai pamiršta paminėti, kad pats Nyčė jį tikslino taip: „Dievo paneigimas: iš tiesų, tik moralizuojantis, stabu paverstas Dievas yra paneigtas“, o M. Heideggeris iš to daro išvadą: „Taigi Dievas nemirė. Nes jo dieviškumas gyvena“¹⁵. Autoriteto sampratos kaita reiškia radikaliai pasikeitusį absoliuto suvokimą. Kaip visada, religijoms teks artikuliuoti visa, kas susiję su klausimu apie Absoliutą.

3. *Santykis su politika.* Religijų santykis su politika yra didžioji klasikinė problema. Tradiciškai abu fenomenai išlieka persipynę iki mūsų dienų, išimtimi laikant nebent judaizmą ir krikščionybę – religijas, dėl kurių (tačiau ne jų visumoje) istoriškai susiforma-

15 Heidegger, M. *Denkerfahrungen*, Frankfurt: Klostermann, 1983, p. 85–86.

vo ir palaipsniui tapo įgyvendinamas dvasinės ir politinės sferos atskyrimo principas. Visose kitose religijose išlieka ryški tendencija savąjį dvasingumą skleisti politiniais instrumentais, arba atvirkščiai, siekiant tam tikros privilegijuotos situacijos politinėje visuomenėje, leisti būti instrumentalizuotoms politinių jėgų. Tačiau tokia religijos ir politikos santykių konsteliacija yra sunkiai suderinama su globalizacijos diktuojamais uždaviniais, ypač – pasaulinės taikos siekiu. Todėl religijos (religijų) ir politikos (politikų) santykių permaštymas turėtų būti formuluojamas kaip dar vienas iššūkis, suvokiant milžiniškus to sunkumus, bet kartu įsisąmoninant to būtinybę. Klausimo objektas – dvasinės ir politinės sričių atskyrimo galimybės, ar bent užuomazgos, kiekvienoje religijoje.

Islamo pavyzdys gana tipiškai charakterizuoja šios problemos paradoksalumą: vienas didžiųjų musulmoniškosios civilizacijos specialistų R. Brague teigia, jog toks atskyrimas yra iš principo islamui svetima kategorija¹⁶; o žinomas musulmonų filosofas M. Haddad pripažįsta ne tik šio atskyrimo galimybę, bet ir būtinybę, grindžiamą 38-ąja Korano surata, kaip ir Averojaus daryta perskyra tarp *Muhkam* (nediskutuotini Korane apreiškinti dalykai) ir *Moutachabah* (dalykai, kurie privalo būti kritiškai apsvarstyti)¹⁷. Tibetietiškas budizmas taip pat demonstruoja tam tikrą dinamiką politikos ir religijos atskyrimo klausimu, 2011 m. Dalai lamai atsakius politinės valdžios, ko iki tol, žinant šio budizmo mokymą, nebuvo įmanoma įsivaizduoti. Be abejo, religijos ir politikos tarpusavio autonomijos įgalinimas nereiškia santykių nebuvimo. Tokia konfigūracija būtų dar pražūtingesnė nei religijos ir politikos persipynimas, nes politikai netektų vieno iš fundamentaliausių etinio apsisprendimo kriterijų šaltinio. Dvasinės ir politinės sferų savitarpė autonomija privalo vesti į efektyvų tarpusavio dialogą, reglamentuojamą aiškiai suformuluotų etinio racionalumo normų. Kaip vieną ryškiausių tokio dialogo reglamentavimo teorijos pavyzdžių galime nurodyti prancūzų filosofo J.-M. Ferry veikalus¹⁸.

4. *Taika ir ekumenizmas*. Būtų banalu aprašinėti taikos būklę šiandienos pasaulyje, kaip ir teigti akivaizdumą, jog visų religijų tikslas turėtų būti pasaulinė taika. Tačiau globalizacijos kontekste taikos klausimas virsta specifine, visiškai nebanalia problema ir užduotimi – visuotinio ekumenizmo užduotimi. Šiandien jau nebeužtenka tik prisiminti žymiąją H. Küng'o aksiomą: „Nebus taikos pasaulyje be taikos tarp religijų“¹⁹. Taikos tarp religijų paieška išlaiko savo fundamentalų aktualumą, bet jau nesudaro pakankamo tikslo. Globalizacijos specifika lemia ne tik tamprius ryšius tarp civilizacijų, bet ir radikalią jų tarpusavio priklausomybę. Norint išvengti konfliktinės situacijos pasauliniu mastu, aprašytos S. Huntington'o, religijas laikiusio pagrindiniu tarpcivilizacinių konfliktų ir taikos faktoriumi²⁰, būtina rasti realią dvasinio pobūdžio jungtį, siejančią žmoniją jos visumoje. Religijos yra pats fundamentaliausias tokių paieškų dalyvis. Visuotinis ekumenizmas, kuriuo būtų siekiama ne teologinio pobūdžio vienybė,

16 Brague, R. *Au moyen du Moyen Âge: Philosophies médiévales en chrétienté, judaïsme et islam*. Paris: Flammarion, 2006.

17 Haddad, M. *L'islam est-il au cœur de la crise identitaire européenne? L'Identité de l'Europe* (ed. Ch. Delsol). Paris: PUF, 2010, p. 93–122.

18 Ferry, J.-M. *La religion réflexive*. Paris: Cerf, 2010.

19 Küng, H., Schmidt, H. *Pasaulinė etika ir pasaulinė atsakomybė*. Vilnius: Logos, 1999.

20 Huntington, P. S. *Civilizacijų susidūrimas ir pasaulio pertvarka*. Vilnius: Metodika, 2011.

kas yra neįmanoma ir neturi jokios prasmės, bet dialoginė būklė, palaikoma nuolatiniu patirties bei dvasinių įžvalgų keitimusi, yra būtinas žmonijos išlikimui. Pabrėžtina, kad šis uždavinys negali kelti grėsmės religinėms tapatybėms. Jis privalo metodiškai remtis kiekvienos religijos tapatybėje glūdinčiame fundamentaliame atvirume pasauliui, kurio įvairovėje byloja dieviškoji begalybė. Šio uždavinio perspektyvoje dera prisiminti II Vatikano Susirinkimo nutarimus, ypač *Pastoralinę konstituciją apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje (Gaudium et Spes)* bei deklaracijas apie *Bažnyčios santykius su nekrikščioniškomis religijomis (Nostra Aetate)* ir *Religinę laisvę (Dignitatis Humanae)*²¹. Šiuose dokumentuose matome oficialią Katalikų Bažnyčios poziciją, palaikančią visuotinę dialogo tarp religijų būtinybę vardan žmonijos ateities.

5. *Tiesos klausimas*. Suvokiant visuotinio ekumenizmo svarbą, natūraliai kyla tiesos klausimo problema. Esame įpratę tiesą reikšti konceptais, sistemomis ir schemomis, o dar labiau – šiais konceptais keisti pačią tiesą, lyg jie būtų už ją svarbesni. Ši mūsų tiesos formulavimo problema vienaip ar kitaip buvo keliami daugybės mąstytojų Vakaruose. Įspūdingiausias tekstus šiuo klausimu yra parašęs H. Bergsonas, nuo jo neatsilieka daugumas fenomenologijos atstovų. Tačiau populiarus įsitikinimas, kad tikrovės pakeitimo abstraktybėmis problema yra tipiška tik Vakarų mąstymui, nėra pagrįstas. Ji kyla ir Rytuose, kaip akcentavo didis dzenbudizmo mąstytojas D. T. Suzuki²². Tai – bendražmogiška problema, kurią norėti išspręsti galutinai būtų per didelę penzija. Nežiūrint to, yra įmanomas toks tiesos klausimo permąstymas, kuris suteiktų naują statusą jos konceptualiajai, reprezentatyviajai išraiškai, šią subordinuodamas tiesos begalybės ir konceptualaus nepažinumo tezei. Visos religijos yra persmelktos intelektualijų dvasinių tradicijų, teigusių šią subordinaciją – nuo negatyviosios teologijos krikščionybėje iki sufizmo islame, nuo chasidizmo bei Kabalos judaizme iki Bhagavat-Gitos induizme. Tiesos klausimo permąstymas globalizacijos sąlygomis reikalauja tam tikro šių tradicijų atnaujinimo, akcentuojant proto ribų pripažinimą ir iš jo kylančią praktinę išmintį. Siūlymas suvokti tiesą aukštesnėje, nei konceptualus sisteminis mąstymas, perspektyvoje yra raginimas ryžtingiau aktyvuoti tam tikrus realius dvasinio pobūdžio žmogaus pajėgumus, kuriuos visos religijos jau ir anksčiau puikiai žinojo – *spiritus, intellectus*, intucija, *prajna*, o mąstymą traktuoti pirmiausia kaip dvasinę praktiką. Tiesos klausimo persvarstymo perspektyvą nuodugnai įprasmina Jono Paulius II pasiūlyta mąstymo etikos sąvoka, kurią popiežius pirmą kartą suformulavo 1993 m. viešėdamas Lietuvoje²³.

21 *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. Fortūna, 1994.

22 Suzuki, D. T. *The Field of Zen*. New York: Perennial Library, 1969.

23 Jonas Paulius II. Šventojo Tėvo kalba inteligentijai Vilniaus Universitete šv. Jono bažnyčioje. *Liudykime Kristų. Popiežiaus Jono Pauliaus II kalbos, pasakytos Lietuvoje 1993 m. rugėjo 4–8 d.* Vilnius: Katalikų pasaulis, 1994, p. 65–70. Kol kas mąstymo etikos sąvoka nėra pakankamai išanalizuota. Mano paties tyrimai išdėstyti šiuose straipsniuose: Aleksandravičius, P. Mąstymo etika: sąvoka ir uždavinys Europai. *Lietuvos visuomenės mąstymo kaita europiniame akiratyje*. Vilnius: MRU, 2015, p. 226-250; Id., Vertybinio apsisprendimo kryžkelėje: tarp technokratinio pasaulėvaizdžio ir mąstymo etikos. *Universitas est. Mykolo Romerio universitetui 25* (sud. G. Mesonis). Vilnius: Vitae Litera, 2016, p. 122–143; Id., Mąstymo etika ir racionalizacijos įprotis. *Problemos*. 2016, 89: 73–84; Id., Mąstymo etikos sąvoka ir reikšmė. *Žinią kaip vertybę ir vertybės žinią* (sud. A. Konickis). Vilnius: Naujoji Romuva, 2017, p. 23–34.

6. *Universalī kalba*. Tiesos permąstymas lemia papildomus uždavinius. Vienas jų, atitinkantis racionalųjį tiesos aspektą, turi būti universalios kalbos, susikalbėjimo tarp skirtingas religines tapatybes išpažįstančių žmonių prasme, paieška. Šį uždavinį galima formuluoti kaip etinę pareigą išmokti reikšti savo vidinius įsitikinimus tokiomis formomis ir argumentais, kurie turėtų universalumo indeksą, t. y. turėtų galimybę būti suvokti visų žmonių. Dalai lama, kaip ir mūsų laikų popiežiai, yra puikūs tokios kalbos pavyzdžiai. Be abejo, šis uždavinys tiesiogiai kyla ir iš visuotinio ekumenizmo reikalavimų.

7. *Mistinės laikysenos gaivinimas*. Kitas uždavinys, kurį lema tiesos permąstymo specifika pagal prieš tai apibrėžtus modalumus, liečia intuityvųjį tiesos aspektą. Tai – mistinės laikysenos gaivinimas. Mistika nėra stebuklai ir smalsumo žadinimas. Mistinė laikysena – tai sugebėjimas priimti tai, ko negalima paaiškinti jokiais iki šiol galiojusiomis kategorijomis. Kitaip tariant, tai pasiruošimas tikrovėje įžvelgti, nesunaikinti ir priimti radikalią naujovę. Vieną geriausių šios laikysenos apibrėžčių mūsų laikais yra pateikęs L. Wittgensteinas, kalbėdamas apie būtinybę įvesti į filosofiją „mistinį elementą“. Savo paskaitose apie etiką (dar vienas mąstymo etikos variantas?) mistinę filosofo laikyseną jis gana plotiniškai apibūdino šūksniu: „Nemąstyk, žiūrėk!“²⁴ Šis apibūdinimas tinka ir religijoms, kurių išpažinėjai lengvai pasiduoda bendrai žmogiškai pagundai naujai pasirodžiusį tikrovės momentą suvesti į jau turimą pažinimą. Tik atgaivinus mistinę laikyseną, religijos galės išsaugoti jose glūdinčią ir atsinaujinti siekiančią energiją, kitaip tariant – savo autentiškumą. O tuo pačiu – artikuliuoti tą dvasinę energiją, kurią Dievas nuolatos skleidžia pasaulyje.

Išvados

1. Žodžiai *kultūra* ir religija, *kulto* prasme, turi tą pačią šaknį *kult-*, reiškiančią žemės įdirbimą (išpurenimą, paruošimą vaisingumui, priežiūrą). Tačiau ši etimologinė jungtis turi ir metafizinę reikšmę. Istoriskai ji skleidėsi tradicinėje kultūros ir religijos, *kaip sielos įdirbio*, koncepcijoje. Ši žemės ir sielos analogija sudaro fundamentalią kultūrinių bei religinių fenomenų vertinimo perspektyvą. Būtent ji yra tinkamiausia pagrindiniams religiniams uždaviniams artikuliuoti.

2. Kultūrą sudaro du esminiai sandai – kūryba, įgalinanti tarpasmeninę komunikaciją, ir šios kūrybos įsameninimas individualaus gyvenimo (individualios sielos) lygmenyje. Religijos fenomenas pasirodo tuo momentu, kai kūrimo ir įsameninimo („gilinimo“) procesuose žmogų ištinka begalybės, iš esmės suvokiamos per asmens kategoriją, patirtis. Būtent ši patirtis mūsų laikais sudaro aukščiausių kriterijų religiniams uždaviniams formuluoti.

3. Globalizacija mūsų laikais yra pasiekusi tokį visuomenių tarpusavio priklausomumo laipsnį, kad sudaro radikaliai naujas sąlygas kultūriniam ir religiniam gyvenimui pasauliniu mastu. Globalizacija – paradoksalus procesas. Iš vienos pusės, ji veikia kaip žmogaus nuasmeninimo faktorius, taigi kultūrinių bei religinių tapatybių naikintoja. Iš kitos pusės, atvirkščiai, ji sudaro sąlygas tampresnei kultūrinių bei religinių bendruomenių komunikacijai, taigi kiekvienos iš jų tapatybių kokybiškesnei bran-

24 Wittgenstein, L. *Recherches philosophiques*. Paris: Gallimard, 2004, p. 64.

dai. Vienas iš solidžiausių konceptualiųjų instrumentų mūsų laikais, siekiant suprasti globalizacijos prasmę, paradoksalumą bei keliamus iššūkius, yra Teilhard de Chardin'o pasiūlyta noosferos sąvoka.

4. Religija(-os) išreiškia žmonių santykį su absoliutu. Visi šiuolaikiniai pagrindiniai religiniai uždaviniai turi būti formuluojami taip, kad atspindėtų globalizacijos sąlygomis pakitusius šio santykio modalumus. Technologinis proveržis ne tik kelia grėsmę žmogiškai egzistencijai kaip tokiai, taigi kėsina nutraukti santykį su absoliutu apskritai, bet ir natūraliai išprovokuoja priešingą jam dvasinio pobūdžio reakciją, santykio su absoliutu pagilinimą, kurį artikuliuoti turėtų religijos. Globalizacija taip pat reiškia iš esmės pakitusią autoriteto, taigi ir paties absoliuto, sampratą, iš kolektyvistinės paradigmos pereinant į individualistinę. Nuo šiol religinis gyvenimas turės būti pažymėtas individualumo indeksu, o religijos privalės ugdyti žmogų tokiais asmens laisvės praktikais, kuri jungtų jį su kitais žmonėmis. Technologijų varoma globalizacija bei pakitusi autoriteto samprata nebegali vadovautis klasikine religijos ir politikos santykių paradigma. Šie santykiai turi būti permąstomi iš naujo, įgalinant tarpusavio autonomiją ir efektyvų dialogą. Tik taip tampa įmanoma globalizaciją paversti ne tik technologiniu, bet ir etiniu procesu, tuo išsprendžiant daugybę pasaulinio masto problemų. Viena iš jų – taikos problema. Pasaulinės taikos siekis gali atnešti sėkmingų rezultatų tik vykstant visuotiniam ekumenizmo procesui, jokiū būdu nenaikinančiam religinių tapatybių, bet jas vedančių į naują brendimo periodą. Santykis su absoliutu čia įgauna naują pavidalą, permąstant tiesos koncepciją. Šis religijoms tenkantis uždavinys nėra naujas iš esmės. Tiesos suvokimas ne tik racionalioje, bet ir intuityvioje perspektyvoje yra savas bet kuriai autentiškai dvasinei tradicijai. Globalizacijos sąlygomis kylantis uždavinys religijoms – tokio tiesos suvokimo universalizavimas, ugdant ne tik teorinį, bet ir praktinį dvasinę prasmę mąstymą. Šis mąstymo etikos (Jonas Paulius II) universalizavimas, santykiui su absoliutu suteikiantis ir ekstensyvesnį, ir intensyvesnį pavidalą, reiškia būtinybę, iš vienos pusės, rasti bendrą racionalią kalbą tarp religinių bendruomenių, o iš kitos, gaivinti mistinę laikyseną, kurios dėka žmonija gali išsaugoti pajėgumą suvokti Dievo siunčiamus radikaliam naujus gyvenimo impulsus.

Literatūra

Aleksandravičius, P. *Europos mąstymo kryptys ir ateitis*. Vilnius: MRU, 2015.

Aleksandravičius, P. Mąstymo etika: sąvoka ir uždavinys Europai. *Lietuvos visuomenės mąstymo kaita europiniame akiratyje*. Vilnius: MRU, 2015: 226–250.

Aleksandravičius, P. Mąstymo etika ir racionalizacijos įprotis. *Problemos*. 2016. Nr. 89: 73–84.

Aleksandravičius, P. Mąstymo etikos sąvoka ir reikšmė. *Žinija kaip vertybė ir*

vertybės žiniijoje (sud. A. Konickis). Vilnius: Naujoji Romuva, 2017: 23–34.

Aleksandravičius, P. Vertybinio apsisprendimo kryžkelėje: tarp technokratinio pasaulėvaizdžio ir mąstymo etikos. *Universitas est. Mykolo Romerio universitetui 25. Liber Amicorum Alvydui Pumpučiu* (sud. G. Mesonis). Vilnius: Vitae Litera, 2016: 122–143.

Bažnyčios santykių su nekrikščionių religijomis deklaracija [Nostra Aetate].

II Vatikano Susirinkimo nutarimai. Fortūna, 1994: 401–405.

Bergson, H. *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Paris: PUF, 2011.

Brague, R. *Au moyen du Moyen Âge: Philosophies médiévales en chrétienté, judaïsme et islam*. Paris: Flammarion, 2006.

Eco, U., Chatman, S., *A semiotic Landscape. Panorama sémiotique*. La Haye, Paris, New York: Mouton, 1979.

Ellul, J. *Le Système technicien*. Paris: Calmann-Lévy, 1977.

Ferry, J.-M. *La religion réflexive*. Paris: Cerf, 2010.

Gadamer, H.-G. *Wahrheit und Methode*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1960.

Haddad, M. L'islam est-il au cœur de la crise identitaire européenne ? *L'Identité de l'Europe* (ed. Ch. Delsol). Paris: PUF, 2010: 93–122.

Heidegeris, M. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1992.

Heidegger, M. *Denkerfahrten*, Frankfurt: Klostermann, 1983.

Huntington, P. S. *Civilizacijų susidūrimas ir pasaulio pertvarka*. Vilnius: Metodika, 2011.

Jonas Paulius II. Šventojo Tėvo kalba inteligentijai Vilniaus Universiteto Šv. Jono bažnyčioje. *Liudykime Kristų. Popiežiaus Jono Pauliaus II kalbos, pasakytos Lietuvoje 1993 m. rugsėjo 4–8 d.* Vilnius: Katalikų pasaulis, 1994: 65–70.

Kanišauskas, S. *Filosofinės socialinio modeliavimo problemos: teorija, praktika, siekiai, vertybės*. Vilnius: MRU, 2013.

Küng, H., Schmidt, H. *Pasaulinė etika ir pasaulinė atsakomybė*. Vilnius: Logos, 1999.

Kurzweil, R. *The Singularity is near*. New York: Viking Books, 2005.

Lenoir, F. *Les métamorphoses de Dieu: Des intégrismes aux nouvelles spiritualités*. Paris: Hachette, 2003.

Norkus, Z. Apie ateinančią sintetinę biologijos Kondratjevo bangą ir biokapitalistinę Lietuvą. *Problemos*. 2012. Nr. 81: 79–97.

Otto, R. *The Idea of the Holy*. New York: OUP, 1923.

Pastoralinė Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame Pasaulyje [Gaudium et Spes]. *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. Fortūna, 1994: 119–200.

Patočka, J. *Platon et l'Europe*. Paris: Verdier, 1983.

Religinės laisvės deklaracija [Dignitatis Humanae]. *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. Fortūna, 1994: 388–400.

Rifkin, J. *The Empathic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis*. New York: J. P. Tarcher, 2010.

Suzuki, D. T. *The Field of Zen*. New York: Perennial Library, 1969.

Tejaras de Šardenas, P. *Žmogaus fenomenas*. Vilnius: Mintis, 1995.

Wittgenstein, L. *Recherches philosophiques*. Paris: Gallimard, 2004.

CULTURE AND RELIGIOUS OBJECTIVES IN A GLOBALISED WORLD

Povilas Aleksandravičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The aim of the article is to identify the main objectives that arise for religions under conditions of globalisation, as well as the conceptual approach that is necessary for their analysis. The theoretical perspective that has been selected is the concept of “work that has been advanced by soul” that unifies religion and culture.*

Culture is analysed through the prism of the concepts of social communication and individual personification; meanwhile, religion is approached through the concept of the relationship with the absolute or infinity by highlighting both their mutual autonomy and their overlap. Nowadays, the conditions for both cultural life and religious life are undergoing radical transformations because of the process of globalisation. In this article, globalisation is defined as the increasing global interdependence of societies that is being driven by technology. The paradoxical nature of this process is noted: on the one hand, it poses a threat to the very cultural and religious identity of a person, but on the other hand, it creates conditions for a more intense interconnectedness of cultures and religions, and a new stage for the maturity (deepening) of this identity. In this context, the main objectives are being reformulated; these objectives arise out of the necessity to articulate changed modalities of the relationship with the absolute and spiritual movements of new types under conditions of globalisation: making sense of technology, obtaining a new concept of authority, transformation of the relationships between religion and politics, universal ecumenism, rethinking the concept of truth, the search for a universal language, and the revival of a mystical stance.

Keywords: *culture, religion, globalisation, peace, technologies, authority, ecumenism, intuition, mysticism.*

Povilas Aleksandravičius, Mykolo Romerio universitetas, Humanitarinių mokslų institutas, Vertybių tyrimų laboratorija. Mokslinių interesų kryptys: metafizika, filosofinė antropologija, technologijų filosofija, socialinė filosofija, religijos filosofija, dvasinės tradicijos.

Povilas Aleksandravičius, Mykolas Romeris University, Institute of Humanities, Values Laboratory. Research interests: metaphysics, philosophical anthropology, philosophy of technology, social philosophy, philosophy of religion, spiritual traditions.